

Izvorni znanstveni rad  
UDK 930.85(497.5 Dubrovnik:410)“17/18”  
Primljeno: 10.9.2010.

## INTERES ZA ENGLESKI JEZIK I KULTURU U DUBROVNIKU UOČI PADA REPUBLIKE

VESELIN KOSTIĆ

**SAŽETAK:** Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Dubrovačkoj se Republici javljaju prilično brojna svjedočanstva o interesu za engleski jezik, književnost i kulturu. Neka se nalaze u privatnim pismima, u kojima se govori o znanju ili učenju engleskog jezika, neka se odnose na dubrovačke prijevode engleskih tekstova, a najbrojnije pokazatelje o zračenju engleske kulture u Dubrovniku u ovom razdoblju pružaju sačuvani katalozi nekih obiteljskih knjižnica. Ta svjedočanstava u znatnoj mjeri proširuju sliku o dubrovačko-engleskim kulturnim vezama.

Po okončanju velikog perioda dubrovačko-engleskih ekonomskih i pomorskih veza oko 1650. godine i kulturni odnosi između te dvije države sasvim su oslabili, tako da razdoblje od polovine 17. do polovine 18. stoljeća predstavlja uglavnom prazne stranice u povijesti tih veza. Sredinom 18. stoljeća uspostavljaju se izvjesni kontakti između dubrovačkih učenjaka i engleskog Kraljevskog društva, i u tom pogledu najznačajnija je posjeta Ruđera Boškovića Engleskoj 1760. godine. O Boškovićevom boravku među Englezima pisao je temeljno i dobro Josip Torbarina.<sup>1</sup> Stoga o toj posjeti i njenom značaju u povijesti hrvatsko-engleskih kulturnih veza ovdje neće biti riječi. Umjesto toga, pažnja će biti usmjerena na neke manje poznate vidove dubrovačko-engleskih književnih i kulturnih veza u drugoj polovini 18. i na početku 19. stoljeća.

---

<sup>1</sup> Josip Torbarina, »The Meeting of Bošković with Dr. Johnson.« *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia* 13-14 (1962): 3-11; Josip Torbarina, »Bošković in England.«, u: *Actes du Symposium International R. J. Bošković 1961*. Zagreb-Ljubljana, 1962: 255-261.

Razmatranje bismo mogli početi s dva pisma koja je ne engleskom jeziku napisao dubrovački pisac Džono Rastić (Junije Resti) (1755-1814) i uputio ih svom prijatelju, poznatom dubrovačkom intelektualcu Mihi Sorkočeviću (Miho Sorgo) (1739-1796). Prvo pismo potječe iz 1786, a drugo iz 1789. godine. Sasvim je moguće da je u prepisci te dvojice prijatelja bilo i više pisama na engleskom jeziku, ali su sačuvane samo te dvije Rastićeve poslanice.<sup>2</sup> Sadržaj tih pisama nije naročito značajan, ali ono što je u vezi s njima zanimljivo jest da nam pružaju jasna svjedočanstva o poznavanju engleskog jezika bar među nekim pripadnicima učenih dubrovačkih krugova.

Koliko je i kakvo to znanje bilo, ne možemo reći sa sigurnošću, jer je uzorak koji imamo na raspolaganju veoma skroman. Ipak, ta dva Rastićeva pisma daju osnovu bar za neke zaključke. Jedan je da je Rastić vladao razmjerno bogatim engleskim rječnikom, tako da je koristio neke izraze koje početnici rijetko upotrebljavaju, kao *fast asleep* ili *this family of mine*. On se također služio nekim rjeđim riječima - na primjer, *enticing* (*enticing*), *to exert*, *to convey*. Drugi zaključak je da u pogledu morfologije, sintakse i stila, koji podrazumijevaju viši stupanj vladanja stranim jezikom, Rastić pravi krupne greške. Neke su vjerojatno posljedica "negativnog transfera" s hrvatskog ili, vjerovatnije, talijanskog jezika, kao *I am just now returned* ili *he was arrived*. Druge otkrivaju nesigurnost u pogledu građenja negativnih iskaza - na primjer, *you shall no such labour* ili *my duty shall no be bound*. Ima i nezgrapnih stilskih obrta, kao *I will not lose the opportunity of telling it you*. Neke riječi jednostavno ne postoje u engleskom jeziku i Rastić ih je vjerojatno upotrebio onako kako ih je pogrešno zapamtio, kao *I supprime*, što bi, po kontekstu sudeći, moglo značiti *I suppose* ili *I surmise*. Jedna upadljiva omaška koja se ponavlja jest devokalizacija nastavka *-ed* pri formiranju prošlog vremena glagola koji u infinitivu završavaju na *d*, što je ne samo nepoznato u engleskoj ortografiji 18. stoljeća (koja je u drugim slučajevima bila izuzetno sklona takvoj devokalizaciji) nego je i fonetski neosnovano. Tako Rastić piše *a ship bound'd for Ancona* ili *This is intend'd*. Ipak, kada se uzme u obzir cjelovit dojam koji se stječe čitanjem Rastićevih pisama, moglo bi se zaključiti da je prije pisanja prvoga od njih on učio engleski bar nekoliko mjeseci, a da je nastavio učiti i u razdoblju između tog i kasnijeg pisma.

Rastićeva pisma nam nešto govore i o tome za koje su se knjige on i njegov korespondent Sorkočević interesirali. Tako Rastić traži od svog prijatelja:

<sup>2</sup> Publicirane posredstvom i uz pomoć Josipa Torbarine u: Josip Vlahović, »Dva pisma Džona Rastića na engleskom jeziku.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 4-5 (1958-1959): 491-498.

“Molim vas da budete ljubazni i pošaljete mi nekog od vaših engleskih pisaca... To će mi biti društvo preko dana.” U njegovom pismu se izričito spominje *The Idler* (*Dokoličar*), niz eseja dr Samuela Johnsona (1709-1784), čuvenog kritičara, leksikografa, dramskog pisca i pjesnika, koji je bio najistaknutija književna ličnost u Engleskoj sredinom 18. stoljeća. Oglede pod tim imenom Johnson je prvobitno objavio, od travnja 1758. do travnja 1760. godine, u časopisu *Universal Chronicle, or Weekly Gazette*. Kasnije su ti popularni eseji ponovno tiskani kao zasebna zbirka,<sup>3</sup> pa i Rastić bez sumnje ima na umu neku takvu knjigu. Sudeći, međutim, po konstrukciji rečenice u njegovom pismu, on misli da je *Idler* stvarno ime nekog engleskog spisatelja.<sup>4</sup>

O Rastićevom interesu za engleski jezik i poznavanju djela engleskih pisaca imamo i drugih svjedočanstava. Ona potječu uglavnom iz uvoda što ga je njegov prijatelj F. M. Appendini napisao za padovansko izdanje Rastićevih pjesama. Appendini govori o Rastićevim pobudama za učenje engleskog jezika: “Prešao je s grčkog na engleski jezik, da bi čitao bez posredstva ijednog prevoditelja (ranije se koristio francuskim inačicama) i da bi se bliže upoznao s radom onih čija se slava pronijela i do Dubrovčana. No, budući da engleske riječi, kako kažu, potiču čitatelje na neku ozbiljnost, uopće ne sumnjam da je Junije, po prirodi ozbiljan, odatle poprimio još strože navade. Naime, na začuđujući je način uživao u najboljim engleskim knjigama, kojima je uz poveći trošak bio uvećao svoju knjižnicu. On, koji je oblik i izvrsnost engleske uprave nazivao zadivljujućima, nije htio zanemariti nijedno djelo britanskog naroda ni zgrade dostojne znanja.”<sup>5</sup>

Od engleskih knjiga koje je Rastić hvalio, Appendini pominje roman Laurencea Sternea (1715-1768) *Tristram Shandy*,<sup>6</sup> čiji su prvi dijelovi bili objavljeni 1759. godine i odmah proslavili svog pisca širom Engleske, kao i zbirku *Spectator*. Ovaj drugi naslov odnosi se na popularne oglede koje su Robert Steele i Joseph

<sup>3</sup> Na primjer: London, 1761; Dublin, 1762, London, 1793 (prošireno izdanje) itd.

<sup>4</sup> *So I beseech you to oblige me with some of your English authors, such as the Idler, or if you have some other still better of [sic] him* (J. Vlahović, »Dva pisma Džona Rastića na engleskom jeziku.«: 497).

<sup>5</sup> *E Graeca ad Anglicam linguam se convertit, ut scilicet nullius interpretis indigens (Gallicis antea versionibus utebatur) legeret et degustaret propius eorum opera, quorum fama apud Ragusinos quoque percubuit. Ac si Anglorum litterae, ut perhibent, gravitatem quamdam legentibus conciliant, profecto non dubito, quin Junius, qui gravis natura, severiores inde mores induerit. Optimis enim Anglicorum scriptorum libris, quibus haud modico sumptu auxerat bibliothecam suam, mirum in modum delectabatur. Qui Anglici regiminis formam et excellentiam admirabundis praedicabat, noluit Britannicae nationis res ullas et vicissitudines scitu dignas ignorare (Junii Antonii Comitis de Restis Carmina. Patavia, 1816: XIII).*

<sup>6</sup> Appendini piše *Fristum Ghandy (Junii Antonii Comitis de Restis Carmina: XVII)*.

Addison prvobitno objavljivali u poznatom časopisu tog imena tijekom 1711/2, a koji su kasnije često pretiskavani u obliku zasebne knjige. Appendini ističe da je Rastić predmet svoje osamnaeste satire pozajmio iz jednog eseja u *Spectatoru*.<sup>7</sup> Sam Rastić u svojoj Prvoj poslanici, upućenoj Đuru Feriću, spominje engleskog pjesnika Johna Gaya (1685-1732).<sup>8</sup>

Rastić je nekoliko godina kasnije postao član akademije koju je početkom 1793. godine osnovao Miho Sorkočević. Pored njih dvojice, u toj akademiji, uređenoj po uzoru na slična učena društva u Italiji, bili su Vlaho Stulli, F. M. Appendini, Toma Basiljević (Toma Bassegli) i splitski prosvjetitelj Julije Bajamonti.<sup>9</sup> Ima posrednih i neposrednih podataka da su, osim Rastića, i neki drugi pripadnici tog učenog kruga bili upoznati s intelektualnim strujama u Engleskoj i da su željeli da bar neke od engleskih duhovnih tekovina prenesu u svoju sredinu. Jedno saopćenje podnijeto u akademiji 16. ožujka 1793. godine nosi naziv "Obrazovanje koje odgovara našim plemićima u sadašnjim uvjetima". Rukopis tog saopćenja je sačuvan,<sup>10</sup> i iz njega se vidi da je autor (vjerojatno Appendini) poznavao čuveno djelo Johna Lockeja *Some Thoughts Concerning Education* (1693).<sup>11</sup>

Sam osnivač akademije, Miho Sorkočević, inače jedan od najobrazovanijih Dubrovčana svog vremena, također se zanimao za englesku književnost i nekoliko godina prije utemeljenja akademije preveo je na talijanski jednu englesku pjesmu. Taj prijevod je objavljen, zajedno s originalom, u Dubrovniku 1875. godine pod naslovom *Idillio inglese trasportato in verso italiano*. Ime pisca nije naznačeno, a prevodilac je potpisan samo inicijalima M. S. P. R. (*Michele Sorgo, patrizio raguseo*).<sup>12</sup> Sorkočevićev original bila je pjesma sada zaboravljenog engleskog

<sup>7</sup> *Junii Antonii Comitiss de Restis Carmina*: XVII i 119. Esej o kome je riječ objavljen je u 281. broju *Spectatora*. O Rastićevom anglofilstvu i interesu za Sternea i Addisona govori i Milivoj Šrepel, »O latinskoj poeziji Junija Restija.« *Rad JAZU* 114 (1893): 114.

<sup>8</sup> *Junii Antonii Comitiss de Restis Carmina*: 2, Epistola I, Ad Georgium Ferrichium, stih 33.

<sup>9</sup> Usp. Žarko Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 4-5 (1958-1959): 319-340.

<sup>10</sup> Objavio ga je Muljačić u gore citiranom radu (*Del educazione che conviene ai nostri nobili nelle presenti circostanze*).

<sup>11</sup> *Monsignor Loke nella sua eccellente opera dell'educazione dei fanciulli* (P: I; C: 7) *esaminando le ragioni che militano in favore, e contro i publici Collegi li accusa come scuole di malizia, di impudenza, e di affacciatagine, e per domestica educazione se dichiara* (Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 332).

<sup>12</sup> Inicijale je razriješio Josip Vlahović, »Jedna dubrovačko-engleska književna veza u 18. stoljeću (Prvi engleski književni tekst s prijevodom tiskan u Hrvatskoj).« *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 1 (1960): 257.

pjesnika Johna Byroma (1692-1763), objavljena u 605. broju časopisa *Spectator*.<sup>13</sup> Original ima deset strofa s parnim rimama, dok je prijevod u talijanskim nerimovanim stihovima (*versi sciolti*), grupiranim također u deset odjeljaka koji su nejednake dužine, ali su po pravilu duži od onih u originalu.

Jedno drugo zanimljivo svjedočanstvo da su se intelektualci okupljeni u akademiji Miha Sorkočevića zanimali za englesku kulturu nalazimo u jednom rukopisu Džona Rastića koji je sačuvan u Državnom arhivu u Dubrovniku.<sup>14</sup> Rukopis se nalazi u svežnju na čijem omotu piše *J. Restis Epistolae et Poesies Varias* i u stvari je prijevod na talijanski prve dvije poslanice *Ogleda o čovjeku* (*Essay on Man*) poznatog engleskog pjesnika Alexandera Popea. To Popeovo djelo, nastalo tridesetih godina 18. stoljeća, bilo je vrlo popularno i prevedeno je na mnoge europske jezike. Samo na talijanskom jeziku postoji preko deset prijevoda ovog spjeva u cijelosti ili odlomcima. Prijevod *Ogleda* sačuvan među Rastićevim rukopisima nije njegov, nego je prijepis talijanske verzije koju je 1788. godine objavio Creofilo Sminteo.

Ima i drugih svjedočanstava da je Alexander Pope bio cijenjen među Dubrovčanima. Kada je 1760. godine Ruđer Bošković bio u Engleskoj, on je, kako je sam zapisao, posjetio Twickenham da bi vidio mjesto u kome je Pope živio.<sup>15</sup> Popeova djela, a naročito ovaj spjev, nalazimo i u dubrovačkim privatnim bibliotekama ovog vremena.<sup>16</sup>

Porijeklo prijevoda jednog drugog engleskog djela teže je utvrditi. I taj je prijevod u rukopisu i čuva se u Državnom arhivu u Dubrovniku. To je rasprava Popeovog prijatelja Johna Boylea (fifth Earl of Orrery, 1707-1762) *Ogled o Plinijevom životu*, koji je on tiskao zajedno sa svojim prijevodom i komentarima pisama Plinija Mlađeg i posvetio svom najstarijem sinu.<sup>17</sup> Boyleov prijevod samih pisama smatran je vrlo pouzdanim, doživio je pet izdanja za nešto više od dvadeset godina nakon objavljivanja (do 1773), a korišten je i dugo poslije toga, tako da je tek polovinom 20. stoljeća zamijenjen modernijom verzijom.<sup>18</sup> Boyleov originalni *Ogled o Plinijevom životu*, tiskan kao uvod u prijevod

<sup>13</sup> J. Vlahović »Jedna dubrovačko-engleska književna veza u 18. stoljeću«.

<sup>14</sup> *Arhiv Bassegli*, B,13 (Državni arhiv u Dubrovniku, dalje: DAD).

<sup>15</sup> J. Torbarina, »Bošković in England.«: 259.

<sup>16</sup> Na primjer u biblioteci Rafa Androvića (*Memorie*, ser. XXIb, 25, 71, DAD).

<sup>17</sup> *The Letters of Pliny the Younger with observations on each Letter and an essay on Pliny's Life*, 2 knjige. London, 1751.

<sup>18</sup> Peter France, *The Oxford Guide to Literature in English Translation*. Oxford University Press, 2000: 539-540.

pisama, s druge strane, hvaljen je još početkom 19. stoljeća kao izraz “istinskog klasičnog ukusa, filozofskih misli ako ne dubokih, svakako bogatih i blistavih, i duhovne usaglašenosti s autorom o kome je riječ.”<sup>19</sup>

Na naslovnoj stranici dubrovačkog prijevoda ovog Boyleovog ogleđa piše: *Osservazioni, o Saggio sulla vita di Plinio adrizzata al Signor Carlo Boyle Da Giovanni Conte d’Orrery. Traduzione dall’Inglese*. Na prvoj stranici naslov je nešto drukčiji: *Saggio Sulla vita di Plinio di Giovanni Conte d’Orrery al Signor Carlo Boyle*.<sup>20</sup> O tome kako i kojim je povodom ovaj prijevod nastao, ne može se reći ništa određenije. Boyleovo djelo postoji i u jednom tiskanom talijanskom prevodu, koji je objavljen u Livornu 1753-1755. godine,<sup>21</sup> ali dubrovačka verzija je nezavisna od njega. Ona je nešto uprošćenija i u njoj su ispušteni neki stihovi na grčkom i engleskom jeziku, ali u cjelini je dosta precizna.

Iako ovi pojedinačni primjeri i podaci pokazuju da je u ovom periodu u Dubrovniku bilo ljudi koji su znali engleski i zanimali se za djela engleskih pisaca, najbogatija svjedočanstva o zračenju engleske književnosti i kulture u starom Dubrovniku pružaju popisi knjiga u bibliotekama obrazovanih Dubrovčana ili pak njihova prepiska u vezi s nabavkom knjiga.

Na primjer, u Zagrebu se čuva jedan popis knjiga koje su pripadale Mihovom Lukinom Giorgi-Bona.<sup>22</sup> Katalog nije datiran. Većina popisanih knjiga potječe iz druge polovine 18. stoljeća, ali jedna od njih je objavljena 1816, pa bi se moglo zaključiti da su bar neki dijelovi kataloga načinjeni oko 1820. godine. Iz tog kataloga vidimo da je u biblioteci Mihovog obiteljskog doma postojao jedan talijanski prijevod Miltonovog *Izgubljenog raja* iz 1742. godine.<sup>23</sup> Miho je imao i čuvenu Newtonovu raspravu *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* u izdanju koje je objavljeno u četiri toma u Genevi 1739. godine. U njegovoj biblioteci se nalazio i spomenuti Sorkočevićev talijanski prijevod Johna Byroma. John Locke je bio zastupljen svojim najpoznatijim djelom,

<sup>19</sup> »Literary Gleanings II.« *The London Magazine and London Review* 59-60 (1811): 175-179 (posebno: 177).

<sup>20</sup> *Memorie*, knj. 29. Na omotu je bilo zabilježeno (sada izbljedio) *Zlataric Mar. Dominkov i holograf*.

<sup>21</sup> *Le Lettere di Plinio il Giovane tradotte in Italiano dal canonico G. Tedeschi. S’aggiungono in questa nuova edizione un saggio sulla vita di Plinio, e le osservazioni sopra ciascuna lettera tradotte dall’Inglese di Milord G. Orrery*, 2 knjige. Livorno, 1753-1755.

<sup>22</sup> Ic 63 (3), Arhiv HAZU.

<sup>23</sup> *Il Paradiso Perduto di Giovanni Milton, tradotto da Paolo Rolli*. Parigi, 1742, in foglio massimo, ben legato e conservato.

*Ogledom o ljudskom razumu* (*An Essay on Human Understanding*), i to u dvije verzije, integralnoj i skraćenoj, obje na francuskom jeziku.<sup>24</sup> Osim toga, Miho je imao i jednu zbirku pjesama Alexandera Popea u dva toma, opet u prijevodu na francuski.<sup>25</sup> Popeov suvremenik Samuel Richardson, u to vrijeme mnogo čitaniji i u Engleskoj i izvan nje, bio je zastupljen s dva svoja romana, *Clarissa Harlowe* i *Pamela*, oba u prijevodu na francuski.<sup>26</sup>

Na osnovu ovog kataloga može se zaključiti da se vlasnik ove biblioteke zanimao uglavnom za one engleske pisce koji su uopće bili poznati i čitani u on-dašnjoj Evropi, ali da vjerojatno nije znao engleski, pa se služio talijanskim i, naročito, francuskim prijevodima.

I u biblioteci dubrovačkog svećenika Rafa Radelje (1769-1831) bilo je nekih knjiga engleskog porijekla,<sup>27</sup> ali nijedna od njih nije bila na engleskom jeziku. Pored geografskih i medicinskih priručnika, u takve knjige spada često pretiskavan životopis Cicerona od Conyersa Middletona (1683-1750),<sup>28</sup> Lockeov *Ogled o ljudskom razumu*, također u talijanskom prijevodu, i latinski spjev Johna Barclaya (1582-1621) *Argenida* (*Argenis*).

Najznačajnija ličnost u krugu dubrovačkih znalaca engleske kulture i književnosti bio je svakako Toma Basiljević, čiji su nam život, sklonosti i rad prilično podrobno poznati zahvaljujući radovima Žarka Muljačića.<sup>29</sup>

Toma Basiljević je poticao iz starog roda koji je početkom 14. stoljeća doselio u Dubrovnik iz Kotora. Njegov otac je bio Jakobica Basiljević (Bassegli), koji je obavljao razne javne poslove u Dubrovačkoj Republici i upravljao obiteljskim imanjem. Tomina majka Kata Apolonija potjecala je iz roda Sorkočević i bila je sestra Miha Sorkočevića, koji je već spomenut kao jedan od vodećih dubrovačkih intelektualaca, znalac engleskog jezika i osnivač akademije. I sama

<sup>24</sup> *L'Entendiment Humain pr M. Locke*, 4 knjige. Amsterdam, 1758; *Abbrégé de l'Essay de M. Locke*. London, 1751.

<sup>25</sup> *Oeuvres diverses de Pope*. Amsterdam, 1754.

<sup>26</sup> *Histoire de Miss Clarissa Harlowe*, London, 1764 (u vrijeme sastavljanja kataloga u biblioteci su postojali samo tomovi V, XI i XII); *Pamela où la vertu récompensé*. Amsterdam, 1765 (samo tomovi II i VII).

<sup>27</sup> Ic 63 (4), Arhiv HAZU

<sup>28</sup> Conyers Middleton, *The History of the Life of M. Tullius Cicero*. London, 1741. Radelja je imao talijanski prijevod.

<sup>29</sup> Žarko Muljačić, »Prinove u Dubrovačkom državnom arhivu, II.« *Arhivist* 2 (1952): 77-83; Žarko Muljačić, *Toma Basiljević-Baselji pretstavnik prosvjećenja u Dubrovniku*. Beograd: SAN, Posebna izdanja, knj. CCXCIX, Odeljenja literature i jezika, knj. 8, 1958.

Tomina majka bila je učena žena i znala je latinski.<sup>30</sup> Toma se rodio 1756. godine i sa šesnaest godina je napustio rodni Dubrovnik da bi, na savjet obiteljskog prijatelja Alberta Fortisa, otišao na studije u Bern. Toma i Fortis su pošli iz Dubrovnika zajedno. U lipnju 1781. godine Toma je boravio neko vrijeme u Fortisovoj kući u Padovi i tu se upoznao s talijanskim prevodiocem *Ossiana* Melchiorom Cesarottijem i prisustvovao dvjema sjednicama tamošnje Akademije. Iz Padove je produžio za Bern, gde je ostao skoro dvije godine i naučio njemački i francuski. Iz Berna je prešao u Göttingen, koji je u to vrijeme pripadao hanoverskoj izbornoj kneževini. U periodu 1714-1837. tim gradom su vladali kneževi koji su ujedno bili i kraljevi Velike Britanije. Prema tome, Göttingen je bio značajno središte ne samo njemačke nego i engleske kulture.<sup>31</sup> To je vjerojatno pobudilo kod Tome želju da nauči i engleski jezik, pa je u vezi s time pisao svojim roditeljima. Sačuvan je odgovor Tominog oca, pisan 1. ožujka 1784. godine: “Ako želite uzeti učitelja engleskog jezika, uzmite ga, ja ću vam ga rado platiti. Obavijestite me o cijeni, kako bih vam mogao poslati novac i za to.”<sup>32</sup>

Tako je Toma počeo učiti engleski i već oko godinu dana kasnije u jednom pismu citira četiri stiha na engleskom jeziku. U istom pismu govori o svom oduševljenju Macphersonovim *Ossianom*: “...puna mi je mašta njega. To je jedina knjiga koju imam kod sebe i ove noći sam je čitao do četiri sata ujutro.”<sup>33</sup>

Nakon što je proveo oko četiri godine u inozemstvu, naučio tri strana jezika (njemački, francuski i engleski; talijanski je, razumije se, znao od ranije) i stekao vrlo dobro znanje iz oblasti fizike i matematike, Toma je pošao kući. Poslije toga je opet neko vrijeme boravio u inozemstvu, a oko 1792. godine vratio se u Dubrovnik i uskoro zatim pridružio krugu dubrovačkih intelektualaca okupljenih u Sorkočevićевой akademiji. U njegove prijatelje u Dubrovniku spadao je i Džono Rastić, tako da su njih dvojica, zajedno s Mihom Sorkočevićem činili jezgro koje je znalo engleski jezik i zanimalo se za englesku kulturu. Za razliku od Rastića, koji je bio izraziti anglofil, Basiljević je bio više sklon francuskim idejama. Toma se interesirao i za probleme državne uprave i napisao je na francuskom jeziku jedan “Ogled o Dubrovačkoj Republici”.<sup>34</sup>

<sup>30</sup> Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*: 4-6.

<sup>31</sup> Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*: 13.

<sup>32</sup> *Se volete prendere un Maestro di lingua Inglese, prendetelo, che volontieri ve lo pagarò, aviate mi de la spesa, acciò io possa fare la rimessa ancor per questo (Arhiv Bassegli, C<sub>2</sub>/9, No. 65).* O ovome postoji jedan spomen i u pismu No. 66.

<sup>33</sup> Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*: 18, bilješka 73.

<sup>34</sup> Sačuvana je fragmentarna građa za taj Basiljevićev plan za reformu državne uprave u njegovom gradu (*Arhiv Bassegli, B<sub>2</sub>/12*).



Basiljevićeva razmišljanja o preuređenju Dubrovačke Republike vjerojatno objašnjavaju i njegov interes za poznatog engleskog državnika, govornika, političkog teoretičara i filozofa Edmunda Burkea. U svakom slučaju, među Tominim papirima nalazi se i jedan prijepis francuskog prijevoda govora koji je Burke održao u engleskom Donjem domu 9. veljače 1790. godine. Prijepisu prethodi bilješka na francuskom jeziku ispisana Basiljevićevom rukom (sam prijepis nije njegov), u kojoj se hvali rječitost i promišljenost Burkeove besjede.<sup>35</sup> Basiljević se interesirao i za engleski ustav, što je vjerojatno također bilo povezano s planom za reformu Dubrovnika.<sup>36</sup>

Među Tominim bilješkama i papirima ima i drugih svjedočanstava o interesu za engleske pisce i znanstvenike. Tako se često susrećemo s Newtonovim imenom. To su uglavnom aluzije i usputni spomeni, uvijek u veoma pohvalnom tonu. Basiljević je mogao Newtonove ideje upoznati neposredno ili posredno, preko knjige Jeana Senebiera *L'art d'observer* (1775), koju je, kao što njegove zabilješke pokazuju, vrlo pomno čitao.<sup>37</sup>

Jedna vrlo zanimljiva bilješka, pisana Tominom rukom, naslovljena je "Suicide". Ona sadrži odlomke iz Cicerona, Plutarha i Montaignea, a među njima je i prozni njemački prijevod čuvenog Hamletovog monologa "Biti ili ne biti".<sup>38</sup> Bilješka nije datirana, ali vjerojatno potječe s kraja 18. stoljeća. U to vrijeme Shakespeare je bio veoma malo poznat u južnoslavenskim zemljama, pa ovaj Tomin zapis predstavlja najstariji poznati citat iz *Hamleta* u Hrvatskoj.

Još zanimljivija svjedočanstva o Basiljevićevom poznavanju engleskih autora nalazimo u njegovom *Florilegium*, bilježnici koja sadrži njegova razmišljanja o različitim temama i navode drugih pisaca u vezi s njima, razvrstanim po abecednom redu.<sup>39</sup> Bilježnica je na francuskom jeziku, ali se vidi da su knjige iz kojih su uzimani citati bili i na raznim drugim jezicima. U odjeljku posvećenom slobodi (*La liberté*) Toma podrobno i točno parafrazira jedan dulji odjeljak iz Miltonovog *Izgubljenog raja* (XII, 79-104). Parafraza je precizna, ali ima indikacija da je Toma čitao Milтона u njemačkom prevodu.<sup>40</sup>

<sup>35</sup> *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/7, Cart. No. 10.

<sup>36</sup> *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/2, f. 11.

<sup>37</sup> Usp. *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/3.

<sup>38</sup> *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/8.

<sup>39</sup> *MS - R-3* (Znanstvena knjižnica u Dubrovniku). Bilježnica je nastala, kako pokazuje jedan odjeljak (f. 113), oko 1802. godine. Zahvalnost za pomoć u obradi ove bilježnice dugujem prof. Miljenku Foretiću.

<sup>40</sup> Naslov je na engleskom, ali pjevanje, koje se kod Milтона naziva *book*, spominje se kao *Gesang* (*MS - R-3*, f. 110v).

Basiljević se poziva na Milтона još na jednom mjestu, kada govori o razlici između monarhije i republike,<sup>41</sup> ali je točan odjeljak koji je imao na umu teško utvrditi i može potjecati i iz nekog od brojnih prozних djela koja je Milton pisao kao zvanični apologet republike u vrijeme engleskog građanskog rata. Na dva mjesta u *Florilegium* Toma se poziva na Johna Barclaya,<sup>42</sup> jedanput na Baconovo latinsko djelo *De augmentatione scientiarum*.<sup>43</sup> U dva maha citiraju se stihovi na engleskom jeziku.<sup>44</sup> Toma spominje i tekstove koje je čitao u engleskim časopisima. Jedan od njih bio je i organ Kraljevskog društva, odnosno engleske akademije znanosti.<sup>45</sup> Na jednom drugom mjestu Basiljević daje preciznu parafrazu na francuskom jeziku završne rečenice iz V. poglavlja romana *The Vicar of Wakefield* Olivera Goldsmitha.<sup>46</sup>

U jednoj drugoj Tominoj bilježnici, koja na omotu nosi naslov “Pjesme raznih pisaca” (*Poesie di autori diversi*) postoji jedna pjesma na engleskom jeziku. Pisana je u strofama od četiri stiha i sadrži dosta jezičkih i gramatičkih grešaka, što bi moglo značiti da je pogrešno prepisana ili da ju je napisao netko tko nije potpuno vladao engleskim jezikom. Ova druga pretpostavka čini se vjerojatnija, jer su drugom rukom u rukopis unijeti ispravci koji poboljšavaju stil i jezik, ali ne i ortografiju pjesme.<sup>47</sup>

Toma Basiljević je bio i veliki kolekcionar knjiga. Njegova biblioteka je bila toliko bogata i sadržavala je tako dragocjene knjige da je bila poznata i izvan granica Dubrovačke Republike.<sup>48</sup> On je već naslijedio bogatu zbirku, jer počeci biblioteke u domu Basiljevićevih sežu možda čak u 16. stoljeće.<sup>49</sup> Ta se knjižnica prvi put spominje u testamentu Tominog pretka Marka Basiljevića (oko 1632-1705).<sup>50</sup> Izuzetno obrazovani Toma Basiljević uveliko je obogatio ovu biblioteku. Sačuvani su dokumenti koji pokazuju njegovu brigu za nabavu

<sup>41</sup> MS - R-3, f. (105).

<sup>42</sup> MS - R-3, f. 24v, (106).

<sup>43</sup> MS - R-3, f. 62. Još jedan spomen Bacona javlja se na f. (188).

<sup>44</sup> MS - R-3, f. 23, 6v (160v).

<sup>45</sup> *Philosophical Transactions of the Royal Society* (Basiljević citira godište 1798), MS - R-3, f. 83v, 45v (145v).

<sup>46</sup> MS - R-3, f. 55.

<sup>47</sup> *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/3.

<sup>48</sup> Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*. Zagreb, 1941: 177-178.

<sup>49</sup> Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*: 106-109 (Dodatak II: “Knjižnica Basiljevića”).

<sup>50</sup> *Testamenta Notariae*, ser. 10, sv. 77, f. 204v (DAD). U testamentu Marko određuje što sve ostavlja sinu Ivanu-Tomi, pa dodaje: *Li ricordo consevar, et augmentar li libri e le medaglie antichi... sicuro che nel maneggiarle, gli riuscirà di recreazione, erudizione e reputazione*. Najmladi Ivan-Tomin sin Jakobica bio je Tomin otac.

knjiga - narudžbenice i fakture bečkog knjižara A. Blumauera za knjige upućivane Tomi preko Trsta devedesetih godina 18. stoljeća.<sup>51</sup> Ima i Tominih bilježaka o knjigama koje je namjeravao kupiti. Iz njih se vidi da je želio nabaviti neka historijska djela kao što su *Pisma o proučavanju i upotrebi historije* (*Letters on the Study and the Use of History*, 1752) Henryja St John Bolinbrokea (1678-1751), *Historiju vladavine cara Karla V* Williama Robertsona,<sup>52</sup> kao i čuvenu Gibbonovu *Historiju opadanja i propasti Rimskog Carstva*.<sup>53</sup> Basiljević je namjeravao naručiti i višetomnu *Povijest Engleske* (*History of England*, 1754-1762) Davida Humea, koja je u to vrijeme smatrana standardnom historijom Engleske i bila toliko tražena da je doživjela preko pedeset izdanja u roku od sto godina. Među knjigama koje je Toma želio nabaviti bila je i jedna biografija kapetana Jamesa Cooka<sup>54</sup> i jedan prikaz karantene poznatog engleskog filantropa Johna Howarda (1726-1790).<sup>55</sup>

Nisu sve knjige koje je Toma namjeravao naručiti bile i kupljene, niti su pak sve knjige koje je kupio završile u knjižnici doma Basiljevića u Dubrovniku. Mnoga djela on je kupio tijekom svog boravka u inozemstvu - na studijama i dok je živio u Beču i nije sigurno da ih je kasnije sve prenio u rodni grad.<sup>56</sup> O onima koje su zaista činile dio te biblioteke možemo stvoriti prilično podrobnu predstavu na osnovi sačuvanog popisa knjiga u knjižnici Tome Basiljevića. Postoje i kasniji katalozi, jer je poslije Tomine smrti 1806. godine tu biblioteku

<sup>51</sup> *Arhiv Bassegli*, C<sub>2</sub>/10.

<sup>52</sup> William Robertson (1721-1793), nekada veoma cijenjen i popularan povjesničar. Njegovo glavno djelo, *History of Scotland*, prvi put objavljeno 1759. godine, doživjelo je jedanaest izdanja do 1787. Knjiga koju je Toma imao, *The History of the reign of the emperor Charles V, with a view of the Progress of Society from the subversion of the Roman Empire to the beginning of the sixteenth century*, objavljena je prvi put 1769. godine i imala je deset izdanja do početka 19. stoljeća, a bila je prevedena i na francuski.

<sup>53</sup> *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, prvi put objavljeno 1788.

<sup>54</sup> Andrew Kippis, *Narrative of the Voyages Round the World, Performed by Captain James Cook: with an Account of His Life During the Previous and Intervening Periods*. London, 1788.

<sup>55</sup> *An Account of the Principal Lazarettos in Europe, with various papers relative to the plague*. London, 1789. Bilješke o Basiljevićevim namjeravanim narudžbama knjiga nalaze se u: *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/11.

<sup>56</sup> Za vrijeme Tominog odsustva iz Dubrovnika o biblioteci su vodili brigu njegovi roditelji, koji izgleda sami nisu bili zainteresirani za njeno obogaćivanje. Knjige su držane pod ključem, a Tomina majka je, da bi se oslobodila molbi za pozajmice, razglasila da je većina djela u knjižnici na njemačkom i engleskom jeziku, koji su bili manje poznati u Dubrovniku. Usp. pismo koje je majka poslala Tomi u Beč u lipnju 1790. godine: *I vostri libri benchè sentono la comun disgrazia nostra di non aver il loro lettore, però annon in me un diligente conservatore... Le chiavi stano da me, ne ad alcuno si prestano avendo fatto capire che il più parte sono libri Tedeschi ed Inglesi* (*Arhiv Bassegli*, C<sub>2</sub>/6/62).

naslijedio Pavao Gučetić, sin Tomine sestre Deše, i pripojio je velikoj knjižnici obitelji Gučetić. Ta bogata združena biblioteka postojala je do oko 1840. godine, a onda je dobrim dijelom rasprodata.<sup>57</sup> Postoje katalozi i te sjedinjene biblioteke, i oni pružaju značajna svjedočanstva o prisustvu engleske kulture u Dubrovniku, ali oni nisu uzeti u obzir pošto izlaze iz kronoloških okvira ovog prikaza.

Prvobitni katalog knjiga Tome Basiljevića potječe, sudeći po vodenom žigu i nekim drugim indikacijama, iz vremena oko 1800. godine. Katalog je izrađen po abecedi, a unutar te podjele knjige su razvrstane po jezicima. Od knjiga koje su djela engleskih pisaca ili se odnose na Englesku, neke su (17 naslova) na engleskom jeziku, a neke se javljaju u prijevodu na neki drugi jezik.<sup>58</sup> Što možemo na osnovi ovih popisa zaključiti o anglističkim interesima Tome Basiljevića?

Od knjiga iz staroengleskog, odnosno anglosaksonskog perioda, Toma je u svojoj biblioteci imao samo jedno djelo Prečasnog Bede (*Beda Venerabilis*).

Od renesansnih pisca zastupljen je William Shakespeare s cjelokupnim dramskim djelima. Izdanje koje je Toma posjedovao jest ono koje je Lewis Theobald priredio u sedam tomova početkom 18. stoljeća (1733). Drugi engleski pisac s kraja 16. i početka 17. stoljeća kojeg je Toma poznao bio je Francis Bacon. Toma je imao njegova cjelokupna djela na latinskom jeziku. Shakespeareov i Baconov suvremenik John Barclay danas je manje poznat nego ranije i Toma je, kao i Rafo Radelja, posjedovao njegovu političko-historijsku poemu na latinskom jeziku *Argenida*, koju, vidjeli smo, i spominje u svojim bilješkama. Basiljević je imao i nekoliko drugih Barclayevih djela, uključujući i *Euphormionis Satyricon*. To je djelo napisano u obliku pikarskog romana u dva dijela i predstavlja satiru na isusovce. Od knjiga iz tog ranijeg perioda u Tominoj knjižnici se nalazilo i nekada poznato djelo Hvaranina Ivana Franje Biundovića o engleskim Ratovima ruža, koje je taj dvorjanin Jamesa I. napisao na talijanskom jeziku tijekom svog dugogodišnjeg boravka u Engleskoj. Kasnije je ta knjiga bila prevedena i na engleski, a Basiljević je imao primjerak talijanskog izdanja.<sup>59</sup>

Od engleskih djela iz kasnijih godina 17. stoljeća u Basiljevićevoj biblioteci se nalazio francuski prijevod putopisa škotskog biskupa Gilberta Burnetta

<sup>57</sup> Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*: 109. Veliki broj knjiga iz biblioteke Bassegli-Gozze danas se nalazi u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku.

<sup>58</sup> *Arhiv Bassegli*, B<sub>2</sub>/10-11. U istoj fascikli se nalazi i poseban popis knjiga na engleskom jeziku.

<sup>59</sup> F. Biondi, *L'istoria della guerre civili d'Inghilterra*, 3 knjige. Venezia, 1637-1644. O Biundovićevoj historiji pisano je u: Veselin Kostić, *Kulturne veze između jugoslovenskih zemalja i Engleske do 1700. godine*. Beograd: Posebna izdanja SANU, CCCCLVIII. Odeljenje literature i jezika, knj. 22, 1972: 105-115.

(1643-1715), poznatog povjesničara i teoretičara reformacije.<sup>60</sup> Basiljević je imao i latinsku raspravu Thomasa Hobbesa *De Cive* u izdanju iz 1796, kao i francuski prijevod Lockeovog Oгледа o ljudskom razumu.

Najveći broj engleskih djela u Basiljevićevoj biblioteci potjecao je iz 18. stoljeća, što znači da ih je vjerojatno nabavio on sam, a ne netko od prethodnih vlasnika obiteljske biblioteke. Među njima ima i historijskih spisa, kao što je djelo Horacea Walpolea (1717-1797) *Historijske nedoumice u vezi sa životom i vladavinom kralja Richarda III.*<sup>61</sup> Neke od tih engleskih knjiga odnose se na prirodne znanosti, i među njima je možda najznačajnija Newtonova *Optika* u francuskom prijevodu. Od spisa iz oblasti filozofije može se spomenuti jedan izbor tekstova Davida Humea na francuskom jeziku<sup>62</sup> i *Karakteristike ljudi, naravi, shvaćanja i vremena (Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times)* A. A. Shaftesburyja u trotomnom londonskom izdanju iz 1746. godine. Ovo djelo, prvi put objavljeno 1711. godine, bilo je jedno od najčešće pretilskavanih engleskih knjiga u 18. stoljeću i izvršilo je veoma veliki utjecaj na intelektualce ne samo u Britaniji nego i u Europi. Naročito su se podsticajnim pokazale Shaftesburyjeve slobodoumne ideje o religiji, koje su graničile s ateizmom, i shvaćanje razuma i osjećajnosti kao glavnog utemeljenja etike. Kao što se vidi i iz nekih već navedenih naslova, nije ovo bila jedina knjiga takve intelektualne orijentacije koju je ovaj Dubrovčanin, obrazovan u protestantskom Bernu, a u svom gradu optuživan za nedovoljnu pobožnost, držao u svojoj biblioteci. Takvim djelima bi se svakako mogla dodati i antikatolička rasprava o transsubstancijaciji Samuela Johnsona.<sup>63</sup>

Što se književnih djela tiče, Basiljević se očigledno zanimao za Macphersonovog *Ossiana*, i taj njegov interes najvjerojatnije je bio prvobitno podstaknut poznanstvom s Albertom Fortisom, koji je bio štićenik Johna Stuarta, erla od Butea, jednog od barjaktara Macphersonove stranke u raspravi o autentičnosti

---

<sup>60</sup> *Dr Burnet's Travels: or Letters containing an Account of What Seemed Most Remarkable in Switzerland, Italy, Germany, and France.* Amsterdam, 1687. U Tominoj biblioteci nalazilo se skraćeno francusko izdanje koje je sadržavalo samo tri pisma o prilikama u Italiji.

<sup>61</sup> *Historic Doubts on the Life and Reign of Richard III.* Basiljević je izgleda imao prvo izdanje ovog djela, objavljeno 1768.

<sup>62</sup> *Oeuvres philosophiques de M. D. Hume.* London, 1764.

<sup>63</sup> *The Absolute Impossibility of Transubstantiation Demonstrated.* Djelo, prvi put objavljeno 1688, doživjelo je četiri izdanja do 1744. Ovog Samuela Johnsona (1649-1703), protestantskog svećenika i pisca mnogobrojnih političkih i vjerskih pamfleta, treba razlikovati od danas mnogo poznatijeg dr Samuela Johnsona (1709-1784), leksikografa, dramskog pisca, pjesnika i kritičara, koji je djelovao oko pola stoljeća kasnije.

Ossianovih pjesama,<sup>64</sup> kao i okolnošću da se, kao što je spomenuto, u odlasku na studij u Bern upoznao s Melchiorom Cesarottijem, talijanskim prevodiocem Ossiana i autorom jedne utjecajne studije o ossianskim pjesmama. Toma je imao i jedno originalno izdanje Macphersonove mistifikacije, objavljeno u 4 toma u Parizu 1783, i Cesarottijev talijanski prijevod (Padova, 1763).

Basiljević je bio upoznat i s engleskom periodikom. U biblioteci je imao jednu zbirku djela Josepha Addisona u prozi i stihu u tri knjige (na engleskom jeziku), kao i kompletne dva časopisa. Jedan je bio već spomenuti *Spectator* u osmotomnom kompletu tiskanom u Londonu 1754. godine. Drugi je bio *The Guardian*, kratkovječan časopis koji je uređivao Richard Steele. On je izlazio samo sedam meseci, ali je za suradnike imao tako značajne ljude od pera kao što su George Berkeley, Alexander Pope, John Gay i Joseph Addison.

Basiljević je imao i jednu prilično bogatu antologiju engleskog pjesništva u šest knjiga *Choice of the Best Poetical Pieces of the Most Eminent English Poets*, koju je objavio Joseph Retzer u Beču 1783/6. godine. Od djela pjesnika iz prve polovine 18. stoljeća imao je jedan primjerak pjesama Jamesa Thomsona (1700-1746), prijevod *Ilijade* Alexandera Popea, kao i jedno izdanje pjesama istoga pisca na engleskom jeziku, objavljeno u Parizu 1782. godine.

Od književnih djela bliže Tominom vremenu možemo spomenuti francuski prijevod *Noćnih misli* (*Night Thoughts*) Edwarda Younga iz 1764. godine. Youngov djelo bilo je u modi širom Europe, pa nije neobično što se i Toma zanimao za nj, ali je zanimljivo da je on imao i za ono vrijeme prilično avangardno prozno djelo *A Sentimental Journey through France and Italy* Laurencea Sternea. Tomin primjerak pripadao je engleskom izdanju objavljenom u Göttingenu 1779. godine.

Toma Basiljević je održavao i neke neposredne osobne veze s Englezima. Znamo da se dopisivao s jednim Englezom koji je boravio u Veneciji.<sup>65</sup> Sačuvano je i jedno pismo koje je dugogodišnji britanski konzularni i diplomatski predstavnik na Jonskim otocima Spiridion Foresti uputio Basiljeviću krajem 1798. godine.<sup>66</sup> Pismo je poslato iz Herceg-Novog i pisano je na besprijekorom

<sup>64</sup> Usp. Veselin Kostić, »Alberto Fortis i njegovi britanski pokrovitelji« *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 46/1-3 (1998): 5-23.

<sup>65</sup> *Arhiv Bassegli*, C<sub>2</sub>/6/2.

<sup>66</sup> O raznovrsnim djelatnostima ovog Grka u britanskoj službi u promjenjivim prilikama u istočnom Sredozemlju krajem 18. i početkom 19. stoljeća piše podrobno C. I. Chessell, »Britain's Ionian Consul: Spiridion Foresti and Intelligence Collection.« *Journal of Mediterranean Studies* 16/1-2 (2006): 45-62.

engleskom jeziku i u njemu se spominju Tomini engleski prijatelji Hawkins i Grigg.<sup>67</sup> O Griggsu ne znamo ništa određenije, a Hawkins je vjerojatno bio John Hawkins (1761-1841), mineralog, geolog i geograf, član engleskog Kraljevskog društva od 1791. godine, koji je devedesetih godina 18. stoljeća bio na istraživačkim putovanjima, sam ili u društvu s oksfordskim profesorom i poznatim botaničarom Johnom Sithorpom, u Grčkoj, Svetoj Gori i na Levantu.<sup>68</sup> Među Tominim je korespondentima bio i izvjesni Steward, numizmatičar, koji je očekivao da mu Dubrovčanin pomogne u pribavljanju starog novca iz Makedonije i Grčke.<sup>69</sup>

Zanimljiva svjedočanstva o interesu za englesku literaturu u ovom razdoblju vezana su i za jednu obrazovanu Dubrovkinju, Mariju Giorgi-Bona. Teško je reći koliko je ona poznavala engleski jezik, ali je u svojoj biblioteci svakako posjedovala neka djela engleskih autora. U njih je spadao Miltonov *Izgnubljeni raj* u prijevodu na talijanski, sentimentalni roman Samuela Richardsona *Clarissa Harlowe* u prijevodu na francuski, jedna Newtonova knjiga na latinskom i Lockeov *Ogled* u prijevodu na francuski.<sup>70</sup>

Neka nesumnjiva svjedočanstva o zanimanju za engleska duhovna ostvarenja povezana su s braćom Krša (Chersa). Stariji Antun rodio se 1779, a mlađi Toma 1782. godine. Bili su pučani i potjecali su od jednog roda s Pelješca. Obojica su učili filozofiju i retoriku kod Appendinija, a zatim prava, takođe u Dubrovniku. Potom su putovali po Italiji, a po povratku u Dubrovnik postali su pripadnici jednog slobodoumnog učenog kruga kome su pripadali i Rafo Andrović, Luka i Vlaho Stulli i Antun Kaznačić.<sup>71</sup> Obojica su se povremeno bavili pisanjem i objavili su izvjestan broj pjesama u raznim zbirkama tiskanim u prvoj polovini 19. stoljeća.

Neka pisma koja su braća Krša pisala krajem 1801. i početkom 1802. godine iz Dubrovnika svom prijatelju Ivanu Bizzaru u Veneciju tiču se narudžbi

---

<sup>67</sup> *Arhiv Bassegli*, C<sub>2</sub>/10.

<sup>68</sup> Odlomke iz Hawkinsovih putopisnih bilježaka objavio je Horace Walpole, *Memoirs Relating to European and Asiatic Turkey edited from Manuscript Journals*, II izdanje. London, 1818: 292-293 i 528-549. Usp. Veselin Kostić, »Sveta Gora viđena očima engleskih putopisaca (1750-1850)«, u: *Četvrta kazivanja o Svetoj Gori*. Beograd, 2005: 345-406.

<sup>69</sup> *Arhiv Bassegli*, C<sub>2</sub>/8, nacrt Tominog odgovora, na francuskom jeziku.

<sup>70</sup> O duhovnim interesima i krugu Marije Giorgi Bona, kao i o sadržaju njene knjižnice, posebno piše Slavica Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1996: 98 i 134; passim.

<sup>71</sup> J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*: 169-170; na podatke o braći Krša ljubazno mi je ukazao prof. Miljenko Foretić.

engleskih knjiga. Tako 22. prosinca 1801. godine Toma Krša moli Bizzara da za njegov račun kupi u Veneciji ili Firenci dobra izdanja engleskih knjiga čiji popis prilaže.<sup>72</sup> Sam popis je, nažalost, izgubljen, ali se iz narednih pisama Tome Krše vidi da je na njemu bio Miltonov *Izgubljeni raj* i u originalu i u prijevodu na talijanski.<sup>73</sup> Nekoliko mjeseci kasnije Toma podsjeća Bizzara na svoju molbu: “Vjerujem da me imate na umu što se tiče Miltonovog *Izgubljenog raja*, koji svakako želim imati u originalu.”<sup>74</sup>

Istoga mjeseca Bizzaru je pisao i Tomin brat Antun, koji je, međutim, bio više zainteresiran za englesku političku misao: “U prodavaonici Venecijanskog književnog i tipografskog društva postoji jedno malo djelo napisano na engleskom jeziku, *The Rhights [sic] of man for the use and benefit of all mankind by Thomas Paine*. Pošto je u najnovije vrijeme ta knjiga bila povod mnogih razgovora u javnosti, veoma je želim pročitati. Molim vas stoga da mi kupite jedan primjerak i prvom prilikom mi ga pošaljete u Dubrovnik.”<sup>75</sup>

\*\*\*

Vrlo je vjerojatno da je u ovo vrijeme u Dubrovniku bilo i drugih ljudi koji su znali engleski i čitali engleska djela, ali i podaci navedeni u ovom prikazu nesumnjivo pokazuju da uoči pada Republike engleski jezik i engleska kultura nisu bili nepoznati njenim obrazovanijim stanovnicima. U tom smislu treba istaknuti i da neka od tih svjedočanstava pomjeraju dublje u prošlost datum prvog spomena, citiranja ili korištenja pojedinih engleskih djela u južnoslavenskim krajevima.

<sup>72</sup> *Arhiv Bizzaro*, 1.A-C, No. 11 (DAD).

<sup>73</sup> *Arhiv Bizzaro*, 1.A-C, No. 11b. Pismo je pisano 10. veljače 1802.

<sup>74</sup> *Arhiv Bizzaro*, pismo od 27. aprila 1802.

<sup>75</sup> *Arhiv Bizzaro*, 1.A-C, No. 68.



## **INTEREST IN ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE IN DUBROVNIK ON THE EVE OF THE FALL OF THE REPUBLIC**

VESELIN KOSTIĆ

### *Summary*

Following a great period of economic, maritime and other relations between the Republic of Dubrovnik and England, after 1650 the cultural links between the two states were almost completely severed for almost a century. The paper discusses some signs of the revival of interest in English language and culture in Dubrovnik in the latter half of the eighteenth and at the beginning of the nineteenth century. There were people in Dubrovnik who took pains to learn English, who were anxious to obtain English books and who were interested in the philosophical, historical and literary works of English authors. Evidence of this interest can be found in the private correspondence of some Dubrovnik intellectuals, in the translations of English works made in Dubrovnik, and, particularly, in the catalogues of some family libraries that have been preserved. The author analyzes this evidence and comes to the conclusion that it extends considerably our knowledge of the presence and influence of English culture in this region.

